

УДК 159.923.2:[316.48:316.362

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.6.11>

Барабашук Ганна Володимирівна,

кандидат психологічних наук,

асистент кафедри практичної психології

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ORCID ID: 0000-0002-5581-1674

Казарян Гаяне Манвелівна,

магістр кафедри практичної психології

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

РОЛЬ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ ПОДРУЖЖЯ У ВИРІШЕННІ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ

THE ROLE OF PERSONAL SPOUSAL MATURITY IN RESOLVING FAMILY CONFLICTS

У статті представлено результати дослідження особливостей особистісної зрілості подружжя у вирішенні сімейних конфліктів. Сімейна інтерація супроводжується змінами, які обумовлені внутрішніми та зовнішніми факторами. У соціокультурному просторі сімейний конфлікт розцінюється як таке, чого не має бути, та з іншого боку – сімейний конфлікт може бути рушійною силою розвитку сім'ї та сприяти позитивним змінам сімейних відносин.

Метою дослідження є емпіричне вивчення психологічних аспектів особистісної зрілості сімей молодого та середнього подружнього віку у вирішенні сімейних конфліктів. У дослідженні взяли участь 14 подружніх пар, середній вік їхнього сімейного стажу склав 2,2 роки, та 12 пар, у яких середній стаж складає 7,7 років.

З'ясовано, що середні показники компонентів особистісної зрілості за шкалами «відповідальність», «глибинні переживання», «життєва філософія», «автономність» вищі в групі сімей середнього подружнього віку, натомість у групі представників молодого сім'ї високі показники фіксуємо за шкалами «толерантність», «самоприйняття» та «контактність». За шкалою загальний показник особистісної зрілості виявлено, що у групі представників молодого сім'ї серед 21% опитаних відміченого високий рівень, тоді як у групі сімей середнього подружнього віку цей рівень притаманний 46% опитаним. Визначено, що у групі сімей молодого подружнього віку існує прямий взаємозв'язок між шкалою «Особистісна зрілість» та шкалами «Компроміс» ($r=0,572$; $p\leq 0,01$), «Співпраця» ($r=0,630$; $p\leq 0,01$), негативну кореляція між шкалою «Особистісна зрілість» та шкалами «Уникнення» ($r=-0,362$; $p\leq 0,05$) «Автономія одного з партнерів» ($r=-0,348$; $p\leq 0,05$).

Серед сімей середнього подружнього віку встановлено прямі зв'язки між шкалою «Особистісна зрілість» та шкалою «Компроміс» ($r=0,610$; $p\leq 0,01$), «Співпраця» ($r=0,549$; $p\leq 0,01$), а також обернений корелят із шкалами «Суперництво» ($r=-0,301$; $p\leq 0,01$), «Ставлення до родичів та друзів» ($r=-0,361$; $p\leq 0,05$), «Виховання дітей» ($r=-0,328$; $p\leq 0,05$), шкалою «Загальний показник сімейних конфліктів». Результати проведеного дослідження слугують подальшим науковим розвідкам та розширенню контингенту досліджуваних.

Ключові слова: подружжя, особистісна зрілість, сімейні конфлікти.

The article presents the results of a study of the peculiarities of personal spousal maturity in resolving family conflicts. Family interaction is accompanied by changes caused by internal and external factors. In the socio-cultural context, family conflict is perceived as a phenomenon, while in psychological practice, it can serve as a driving force for family development and contribute to positive changes in family relationships. The purpose of the study is to empirically investigate the psychological aspects of personal maturity in families with young and middle-aged partners in resolving family conflicts. The study involved 14 married couples with an average duration of marriage of 2.2 years and 12 couples with an average duration of marriage of 7.7 years. It has been discovered that the average indicators of personal maturity components on the scales of "responsibility", "profound feelings", "philosophy of life", and "autonomy" are higher among families with middle-aged partners. In contrast, in the group of young family representatives, high scores are observed on the scales of "tolerance", "self-perception", and "sociability". According to the scale of the general indicator of personal maturity, it has been identified that among the respondents in the group of young family representatives, 21% have been noted to have a high level, while in the group of families with middle-aged partners, this level is inherent in 46% of respondents.

It has been determined that in the group of young adults, there is a direct correlation between the "Personal Maturity" scale and the scales of "Compromise" ($r=0.572$; $p \leq 0.01$), "Cooperation" ($r=0.630$; $p \leq 0.01$). There is a negative

correlation between the "Personal Maturity" scale and the scales of "Avoidance" ($r=-0.362$; $p \leq 0.05$) and "Autonomy of one of the partners" ($r=-0.348$; $p \leq 0.05$).

Among families with middle-aged partners, direct correlations have been identified between the "Personal Maturity" scale and the scales of "Compromise" ($r=0.610$; $p \leq 0.01$), "Cooperation" ($r=0.549$; $p \leq 0.01$), as well as the inverse correlation with the scales of "Rivalry" ($r=-0.301$; $p \leq 0.01$), "Attitude toward relatives and friends" ($r=-0.361$; $p \leq 0.05$), "Child rearing" ($r=-0.328$; $p \leq 0.05$), and the scale of "Overall family conflict indicator". The results of the conducted research serve as a basis for further scientific exploration and expanding the study participants' contingent.

Key words: married couples, personal maturity, family conflicts.

Протягом останнього часу в українському суспільстві намітилася низка тривожних тенденцій, що свідчать про посилення кризових ситуацій в житті сім'ї, які відображаються на подружніх та дитячо-батьківських взаємовідносинах. Таке несприятливе спрямування пояснюються цілим рядом причин, серед яких поширення пандемії COVID19, повномасштабне вторгнення росії в Україну, демографічна ситуація, нестабільність соціальної системи, проблемами професійної зайнятості населення тощо.

У сімейному функціонуванні якими б не були стосунки між її членами, в процесі їхньої взаємодії відбувається зіткнення з різними проблемними ситуаціями, які в свою чергу можуть призвести до конфлікту. Конфлікти, які відбуваються в межах сімейної системи називають сімейними. В залежності від суб'єктів інтеракції сімейні конфлікти поділяють у відповідності до її систем, тобто існують конфлікти на рівні подружньої (партнерської) підсистеми, дитячо-батьківської та сиблінгової. Не менш важливими особливостями сімейних конфліктів є те що, вони відбуваються між людьми, які емоційно прив'язані один до одного, а тому рівень емоційної напруги буде завжди високим.

Як зазначає Т. Кругла, звертаючись до дослідників В. Мягера та Т. Мішиної, сімейні конфлікти виникають тоді, коли обоє учасників прагнуть оволодіти одним і тим самим об'єктом, зайняти одне і теж місце чи положення, грати несумісні ролі, мати різноспрямовані цінності та цілі. Насправді, благополучні сім'ї відрізняються від проблемних не відсутністю конфліктів, які виникають в процесі сімейної життєдіяльності, а меншою глибиною та інтенсивністю переживань, з якими зустрічаються конфліктуючі сторони. За словами авторки, основними шляхами попередження сімейних конфліктів є побудова сімейних взаємин на засадах егалітарності, взаємної відповідальності, довіри та поваги [1].

О. Цільмак описує, що сімейні конфлікти можуть виникати з різних причин, серед яких можуть бути: комунікаційні проблеми (комунікативна дисфункція); суттєва різниця в цінностях та переконаннях; фінансові проблеми; інверсія

сімейних ролей; внутрішньо сімейна напруга; зміна або порушення структури сім'ї [2].

Найбільш частими конфліктами в сім'ї вважають саме подружні, які можна розподілити на три групи. До першої групи належать конфлікти, які обумовлені сімейно-побутовими питаннями, а саме розподіл ролей та обов'язків; до другої групи – конфлікти, які відображають незадоволення персональних потреб кожного з партнера; до третьої групи – конфлікти, які обумовлені дефектом виховання в батьківських сім'ях та індивідуально-особистісними особливостями подружжя [6].

На думку О. Кляпець, подружжя стикаються з сімейними конфліктами, коли час, відведений на роботу, перевищує час, який витрачається на сім'ю та інші види діяльності, такі як: політичні, соціальні, культурні та дозвілля. Науковець вважає, що багато форм зайнятості (чи то тимчасова, незалежна, штатна, тощо) посилюють труднощі, які виникають у людей, намагаючись поєднати роботу та сім'ю, а також кар'єру, яка відповідає їхнім бажанням [3].

А. Кравченко визначає, що більшість сімейних конфліктів партнери можуть успішно вирішувати. Так, якщо вони зосередяться на сфері інтересів один одного та домовленості, замість незгоди та опозиції, оберуть співпрацю замість контролю, намагатимуться залишатися позитивними. Науковиця зазначає, що слід уникати підходу до конфлікту з реактивним ставленням і наміром залишити за собою останнє слово. Натомість до сімейного конфлікту слід підходити з метою розуміння вирішення та реагування, моделювання гнучкості серед інших [4].

Як зазначає І. Шаповал, особистісна зрілість партнерів має важливу роль у вирішенні сімейних конфліктів, оскільки вона визначає здатність партнерів адаптуватися до змін, ефективно взаємодіяти та розв'язувати труднощі, які виникають. Деякі ключові аспекти цієї зрілості включають: емоційну самостійність; емпатію; комунікаційні навички; гнучкість і толерантність; здатність до саморозвитку; взаємну повагу та підтримку; здатність до компромісу. Авторка зазначає, що особистісна зрілість подружжя є фундаментальним

елементом для створення здорових та стійких відносин, де партнери можуть ефективно вирішувати конфлікти та розвиватися разом [5].

Метою нашого дослідження є емпіричне вивчення психологічних аспектів особистісної зрілості сімей молодого та середнього подружнього віку у вирішенні сімейних конфліктів.

Виклад основного матеріалу. Для реалізації порівняльно-діагностичного та статистичного дослідження нами було сформовано дві досліджувані групи. Першу групу склали особи, які перебувають у подружжі тривалістю від 1 року до 3-х років подружнього життя, відповідно є представниками молодшої сім'ї – 14 пар. Середній вік досліджуваних у першій групі склав 24 роки. Другу групу склали особи, які перебувають у подружжі від 3-х до 10-ти років подружнього життя, і є представниками сім'ї середнього подружнього віку – 12 пар. Вік досліджуваних варіюється від 27 до 33 років. У ході емпіричного дослідження ми орієнтувались на роботи Р. Федоренко, М. Мушкевич, Л. Магдисюк [6], у яких вказано, що молодшою сім'єю вважається подружжя від 1 року до 3-х років спільного подружнього життя, а сім'єю середнього подружнього віку подружжя від 3-х до 10-ти років спільного подружнього життя.

Психодіагностична процедура проводилася в травні-червні 2023 року. Процедура передбачала заповнення бланків звичайного зразка та електронних, створених за допомогою платформи Google Forms. Досліджуваним були запропоновані наступні психодіагностичні методики: опитувальник особистісної зрілості (О. Штепи); методика «Характер взаємодії подружжя у конфліктних ситуаціях» (Ю. Альошина, Л. Гозман, О. Дубровська); методика «Діагностика схильності до конфліктної поведінки К. Томаса» (адаптація Н. Задорожньої).

На першому етапі емпіричного дослідження ми вивчали особливості прояву особистісної зрі-

лості осіб, які перебувають у молодій сім'ї та сім'ї середнього подружнього віку. Відповідно до отриманих результатів, які наведені у таблиці 1, ми спостерігаємо, що середні показники компонентів особистісної зрілості за шкалами «відповідальність», «глибинні переживання», «життєва філософія», «автономність» вищі в групі сімей середнього подружнього віку, а ніж серед досліджуваних молодих сімей. Натомість, у групі представників молодшої сім'ї фіксуємо вищі показники за такими шкалами як «толерантність», «самоприйняття» та «контактність».

Такі результати вказують на те, що особи з сімей середнього подружнього віку характеризуються здатністю проявляти зацікавленість, виявляти активний інтерес до життя та застосовувати у життєдіяльності набутий досвід. Пари середнього подружнього віку схильні частіше спиратися на досвід, справлятися зі змінами та невідомістю й керувати ними, як правило більш стримані, консервативні та обережні, натомість у парах молодшої сім'ї цей процес знаходиться на стадії формування.

Аналізуючи загальний показник особистісної зрілості, на рис. 1. видно, що у групі представників молодшої сім'ї: 32% осіб мають низький, 47% середній та 21% високий рівень особистісної зрілості, тоді як у групі сімей середнього подружнього віку діагностовано інші показники: 29% респондентів демонструють низький, 25% середній та 46% високий рівень особистісної зрілості.

Це свідчить, про те що особи з сімей середнього подружнього віку більше усвідомлюють себе як суб'єкта особистого життя, більш відповідальні в різних сферах діяльності, самостійні, проявляють вищу емоційну зрілість, самореалізуються, адекватно самостверджуються, аніж особи з молодих сімей.

Достовірно статистична відмінність між досліджуваними групами виявлена за такими змін-

Таблиця 1

Порівняння прояву компонентів особистісної зрілості серед сімей молодого та середнього подружнього віку

Молоді сім'ї	Ранг	Шкали	Ранг	Сім'ї середнього подружнього віку
6,2	4	Відповідальність	3	8,2
5,6	5	Децентрація	5	5,9
7,2	1	Глибинність переживань	1	9,0
4,5	9	Життєва філософія	2	8,3
6,3	3	Толерантність	7	5,1
5,2	7	Автономність	4	7,4
5,4	6	Контактність	8	4,8
6,5	2	Самоприйняття	9	4,6
3,5	10	Креативність	7	5,1
4,7	8	Синергічність	6	5,6

Рис. 1. Рівень прояву загального показника особистісної зрілості серед сімей молодого та середнього подружнього віку (у %)

ними: особистісна зрілість ($U_{emp}=332$; $p=0,041$), життєва філософія ($U_{emp}=400$; $p=0,001$), автономність ($U_{emp}=330,00$; $p=0,040$), самосприйняття ($U_{emp}=354$; $p=0,006$), відповідальність ($U_{emp}=328$; $p=0,025$).

Подальшим завданням постало вивчення особливостей прояву сімейних конфліктів у молодих сімей та сімей середнього подружнього віку. Спо-

чатку ми дослідили характер взаємодії подружжя у конфліктних ситуаціях. Для реалізації поставленого завдання було застосовано методику «Характер взаємодії подружжя у конфліктних ситуаціях» (Ю. Альошина, Л. Гозман, О. Дубровська).

Порівнюючи результати досліджуваних за шкалами «Прояв автономії одним із подружжя», «Виховання дітей» та «Ставлення до родичів та

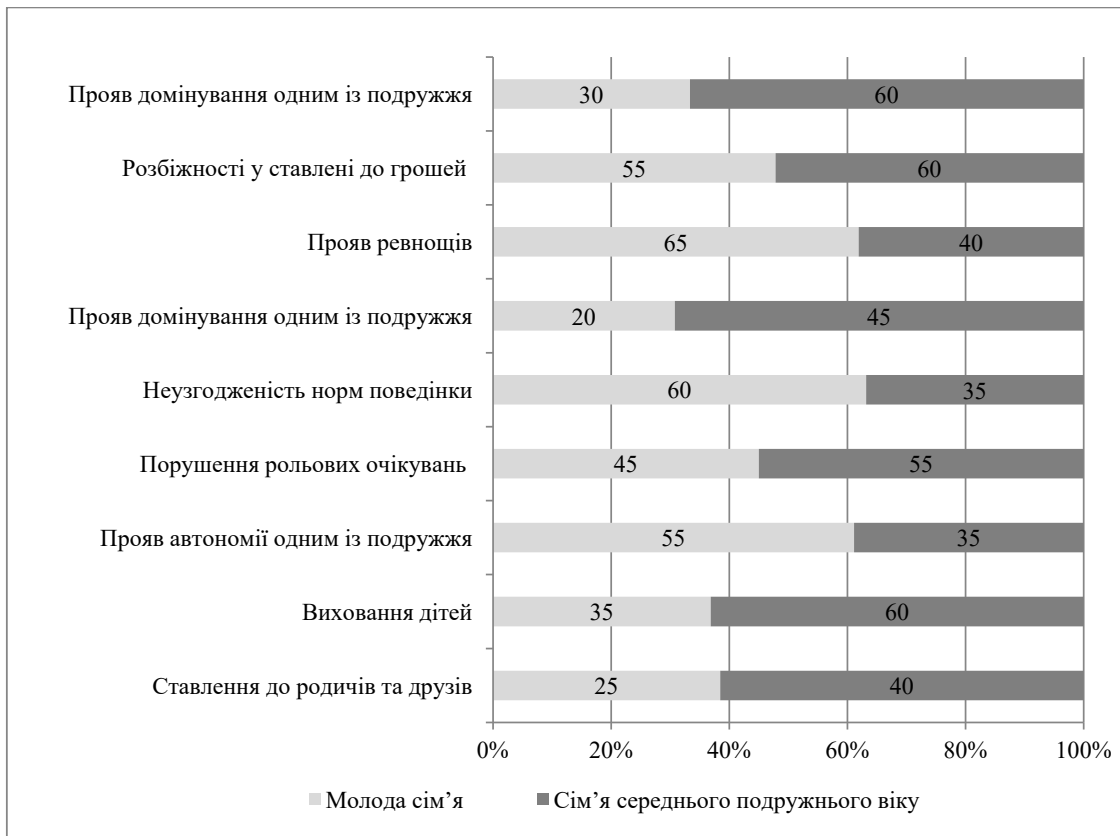

Рис. 2. Порівняння сфер конфліктних ситуацій у досліджуваних групах (%)

друзів», нами визначено, що в групі сімей середнього подружнього віку значення знаходяться у діапазоні активних позитивних реакцій, натомість молоді сім'ї демонструють зворотну тенденцію до негативного або пасивного характеру поведінки під час сімейних непорозумінь. Як показано на рис. 2, найчастотнішими причинами конфліктів у сім'ях середнього подружнього віку виявилися конфлікти, що мають підґрунтя питань виховання дитини (60% випадків), натомість у групі сімей молодого подружнього віку природа конфліктів має основу питань власної автономії, незалежності (55% випадків).

Це свідчить про те, що серед сімей молодого подружнього віку конфліктна ситуація актуалізується надмірним бажанням одного з партнерів бути самостійним, незалежним від впливів оточення при визначенні своєї життєвої позиції, поведінки, у здійсненні свідомих виборів під час проектування власного майбутнього. Натомість у сім'ях середнього подружнього віку здебільшого конфліктогеном виступає розбіжність поглядів щодо виконання батьківської функції, очевидно, що партнерські стосунки стають менш пріоритетними. За шкалами «Прояв домінування одним із подружжя», «Неузгодженість норм поведінки» та «Порушення рольових очікувань» з'ясували, що серед сімей молодого подружнього віку висока частота конфліктів має ситуація неузгодженості норм поведінки (60% випадків), а серед сімей середнього подружнього віку частіше ситуації визначення домінування одного з партнерів (45% випадків). Це свідчить про те, що у сім'ях середнього подружнього віку існують конфлікти, які пов'язані із розбіжностями щодо

рольових уявлень та установок партнерів, тобто напруження відбувається в зоні виконання сімейної діяльності, а саме те що виконує один партнер, та що готовий делегувати іншому. У сім'ях молодого подружнього віку частіше виникають конфлікти щодо сукупності правил поведінки, що регулюють сімейні взаємини (поведінка в громадських місцях, поводження з оточуючими людьми, форми звертання і привітання, манери поведінки, одяг тощо).

Також цікавим вбачаємо, що в обох досліджуваних групах з високою частотою проявляються конфлікти щодо розбіжностей поглядів на фінансові установки та поведінку, питання контролю сімейного фінансового становища, адекватного поводження з грошима, прийнятті рішень стосовно власних покупок тощо. Серед сімей молодого подружнього віку яскраво проявляється відмінність у сфері ревнощів, де останні більш схильні ревнувати, сумніватися у коханні, вірності та довірі до власного партнера, ніж сім'ї середнього подружнього віку.

Достовірна відмінність між вибірками зафіксовано у таких сферах «порушення норм поведінки» ($U_{emp}=147,5; 0,019$), «прояв ревнощів» ($U_{emp}=132,50; p=0,023$), «виховання дітей» ($U_{emp}=106,50; p=0,001$).

Продовжуючи порівняльно-діагностичного дослідження ми вивчали домінантні стратегії виходу з конфліктів серед представників сімей молодого та середнього подружнього віку за допомогою методики «Діагностика схильності до конфліктної поведінки К. Томаса» (адаптація Н. Задорожньої), що дозволило визначити індивідуально специфічні захисні патерни подружніх пар.

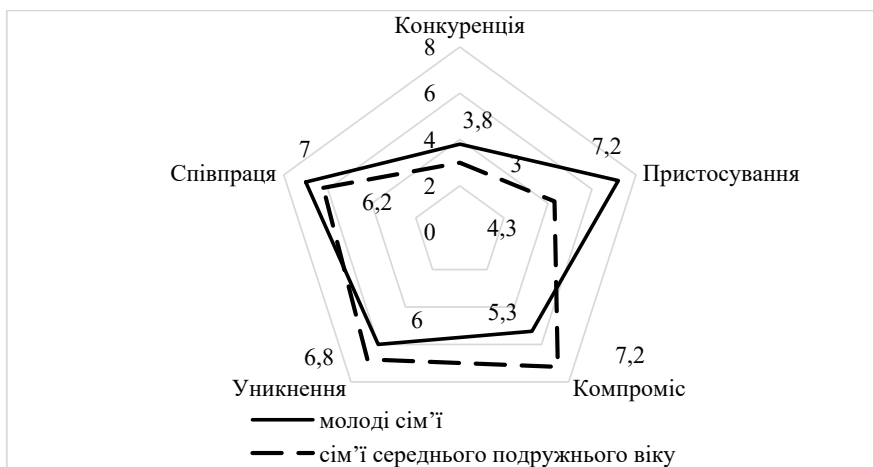

Рис. 3 Порівняння показників домінуючих стратегій вирішення конфліктів у подружжі серед сімей молодого та середнього подружнього віку

За результатами, які представлені на рис. 3., пріоритетними стратегіями серед осіб молодого подружнього віку є «Пристосування» та «Співпраця». Натомість у групі сімей середнього подружнього віку вираженими стратегіями вирішення конфліктів виступають «Уникнення» та «Компроміс». Достовірна відмінність між групами виявлена за стратегією «пристосування» ($U_{\text{emp}}=134,00$; $p=0,001$) та «компроміс» ($U_{\text{emp}}=122,50$; $p=0,005$).

Це свідчить про те, що серед сімей молодого подружнього віку переважають тенденції вирішення конфлікту як здатності діяти спільно з партнером заради його інтересів, прагнення гармонії у стосунках, комфортності обох сторін, водночас готові активно брати участь у розв'язанні конфлікту з відстоюванням як своїх інтересів, так й інтересів партнерів. У групі сімей середнього подружнього віку інша тенденція, з одного боку у вирішенні сімейних конфліктів проявляють пасивність у відстоюванні своїх прав через зневажливість розв'язання проблеми або через відчуття безвиході, схильні переносити відповідальності за ситуацію на іншого партнера, з іншого боку спостерігається здатність поступитися своїми інтересами, прагнуть прийняти рішення, що задовольняє обидві сторони, щоб і надалі підтримувати стосунки.

На заключному етапі нашого дослідження було проведено кореляційний аналіз з метою виявлення взаємозв'язків особистісної зрілості подружжя з способами вирішення сімейних конфліктів у подружжі. Кореляційний аналіз за критерієм Пірсона проводився окремо для кожної досліджуваної групи, з метою встановлення специфічних зв'язків між показниками всередині групи та для порівняння показників груп між собою. Оскільки, у групі молодих сімей та сімей середнього подружнього віку проявились різні кореляційні зв'язки, то спершу розглянемо кореляційні плеяди, які були виявлені у результаті аналізу даних сімей молодого подружнього віку.

Згідно отриманим даним, ми спостерігаємо прямий взаємозв'язок між шкалою «Особистісна зрілість» та шкалами «Компроміс» ($r=0,572$; $p\leq 0,01$), «Співпраця» ($r=0,630$; $p\leq 0,01$). Також виявлено негативну кореляцію між шкалою «Особистісна зрілість» та шкалою «Уникнення» ($r=-0,362$; $p\leq 0,05$). Такі результати свідчать що, серед сімей молодого подружнього віку чим вищий рівень особистісної зрілості, тим вище здатність поступитися своїми інтересами у вирішенні сімейних конфліктів, прагнення прийняти рішення, що задовольняє обидві сторони, і нижче прагнення уникати, ігнорувати кооперацію між

подружжям у конфліктних ситуаціях. Також встановлено чим вищий рівень особистісної зрілості тим вищий рівень бажання подружжя об'єднатися та діяти спільно. З'ясовано, що «Загальний показник сімейних конфліктів» обернено корелює з окремими шкалами особистісної зрілості такими як «Відповідальність» ($r=-0,601$; $p\leq 0,01$) та «Самосприйняття» ($r=-0,481$; $p\leq 0,05$), тобто чим більше подружжя в молодій сім'ї розуміє власні мотиви, потреби, бажання, рівень відповідальності у сімейній взаємодії, тим нижче ризик прояву сімейних конфліктів.

У групі досліджуваних середнього подружнього віку діагностовано прямі кореляційні зв'язки між шкалою «Особистісна зрілість» та шкалами «Компроміс» ($r=0,610$; $p\leq 0,01$), «Співпраця» ($r=0,549$; $p\leq 0,01$), «Відповідальність» ($r=0,523$; $p\leq 0,01$), а також обернений корелят із шкалою «Суперництво» ($r=-0,301$; $p\leq 0,01$). Такі результати дозволяють нам припускати, що чим вище рівень особистісної зрілості серед сімей середнього подружнього віку, тим вище можливість поступатися один одному у конфліктній взаємодії та співпрацювати, і менше прагнення досягти своїх інтересів на шкоду іншому. Також виявлено, що «Загальний показник особистісної зрілості» обернено корелює із шкалами «Ставлення до родичів та друзів» ($r=-0,361$; $p\leq 0,05$), «Виховання дітей» ($r=-0,328$; $p\leq 0,05$); «Загальний показник сімейних конфліктів» ($r=-0,521$; $p\leq 0,01$). Так, нами встановлено, що чим вищий рівень особистісної відповідальності, емоційної зрілості подружжя, тим нижчий рівень протистоянь в подружжі, а також знижується рівень конфліктів у сфері ставлення до родичів та друзів, а також нижче розбіжності щодо поглядів на виховання дитини та турботу про її особистісний розвиток.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує наші міркування про роль особистісної зрілості подружжя у вирішенні сімейних конфліктів. Показники особистісної зрілості у групі сімей середнього подружнього віку є вищими ніж у досліджуваних іншої групи. Подружжя молоді сім'ї конфліктують у таких сферах як «прояв ревності» та «порушення норм поведінки», тоді як учасники сімей середнього подружнього віку здебільшого мають розбіжності у сфері «виховання дітей». Найбільш пріоритетною стратегією у вирішенні конфліктів серед сімей молодого подружнього віку виступає «пристосування», натомість для іншої групи більш прийнятним є «компроміс». Подальшими перспективами дослідження стануть розширення контингенту сімей та створення рекомендацій щодо профілактики конфліктів відповідно до найбільш стресових сімейних сфер.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кругла Т.О. Сімейний конфлікт: причини виникнення, попередження, врегулювання. *Медсестринство*. 2017. № 7. С. 71–74.
2. Психологія сім'ї та шлюбу: таблиці, схеми, коментарі : навчально-наочний підручник / за заг. ред. О. М. Цільмак. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 266 с.
3. Кляпець О.Я., Ларіна Т.О. Підготовка молоді до подружнього життя : методичні рекомендації. К. : Міленіум, 2009. 104 с.
4. Кравченко А. В., Тверезовська Н. Т. Виникнення і попередження конфліктів у молодого подружжя. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*. 2015. Вип. 22. С. 253–258.
5. Шаповал І. Особистісна зрілість: структурно-функціональний аналіз. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2021. Випуск 8. С. 179–185.
6. Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Магдисюк Л. І., Дучимінська Т. І. Психологія молоді сім'ї. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 235 с.